

Tıbbi Beşeri Bilimler

Aysel Başer

Ege Üniversitesi Tıp Eğitimi AD, 0506 301 0068

Prof. Dr. Hatice Şahin,

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Eğitimi Anabilim Dalı

haticesahin8@gmail.com, +90 532 441 3621

Anahtar Sözcükler:

*Tıbbi Beşeri Bilimler,
Nitelikli Hekim,
Biyopsikosozyal
Yaklaşım*

Özet:

Tıp, insanlığı hastalık bağlamında anlama sanatıdır. Nitelikli bir tıp doktoru olmanın temel şartı, yeterli bilimsel bilgiye sahip iyi bir sanatçı olmaktır. Ne sadece bilimsel bilgi ne de tek başına sanat veya beşeri bilimler hastayı iyileştirmeye yetmez. Tıbbi beşeri bilimler öğrencisini daha insancıl (yardımsever, sempatik ve insan refahı için endişelenen

bireyler) yapmaktadır. Tıbbi beşeri bilimler kavramı öncesinde medikalizasyon kavramı hakim iken günümüzde beşeri bilimlerin etkisi ile biyopsikosozyal kavram ön plana çıkmaktadır. Dünyadaki birçok tıp fakültesi; felsefe, etik, edebiyat, tiyatro ve sanat gibi disiplinler aracılığıyla 1950'lerden itibaren tıp eğitim müfredatına beşeri bilimleri entegre etmiştir. Tıbbi beşeri bilimler birçok fakültede multidisipliner uygulansa da interdisipliner bir yapıdır. Yapılan çalışmalardan ve edinilen deneyimlerden anlaşıldığı üzere hekimler hastaları ile ilk teması yaşamadan tıbbi beşeri bilimlerle bakış açısını kazanmış olmaları gerekmektedir. Tıbbi beşeri bilimler Türkiye'de 2000'li yıllara kadar ihmal edilse de, bu süreçten sonra tıp fakültelerinin hızla eğitim programlarına ya da seçmeli ders olarak müfredatlarına girmeye başlamıştır. Tıbbi beşeri bilimler, hekimlere eleştirel ve yansıtıcı düşünce becerileri, kişilik ve ahlaki gelişim, tıbbi sorun ve küresel olaylar hakkında farklı perspektif geliştirebilme özelliği kazandırır. Tıp eğitimcilerin en büyük görevi artan bilgi yüküne rağmen, duygu yoksunu ve sağır hekim sayısını minimuma indirmektir. Bunu da tıbbi beşeri bilimleri tıp eğitim müfredatına entegre ederek sağlamak mümkündür.

Giriş:

Biz bir bakıma, karaciğer hücrelerini çok iyi öğrendik ama karaciğeri unuttuk. Karaciğeri çok iyi öğrendik ama insanı unuttuk. İnsanı çok iyi öğrendik ama insanlığı unuttuk."

Prof. Dr. Muammer Bilge, Hücre Bilimi, 1972

"Tıp, bilim ve bilimsel metotları hekimlik sanatı ile birleştiren bir disiplindir. Hastalığın sanata eğilimi insanlık tarihi kadar eski, tıbbın bilimsel temeli ise oldukça yenidir."

Goldman and Ausiello, Cecil Textbook of Medicine, 2003

Yirminci yüzyıldaki değişen bilimsel paradigma ile birlikte karşımıza yeni bir terim çıkmaktadır; tıbbi beşeri bilimler. Tıp ve beşeri bilim ayrı olarak düşünülemezken; en çok karşılaştığımız sıkıntı ise tıp, "bilim mi sanat mı?" sorusuna cevap arama ihtiyacıdır. Tıp, "bilim mi sanat mı?" sorusuna yıllar içinde bakıldığında hekimlerin bir kısmı bilim bir kısmı sanat ve bir kısmı da bilim ve sanat

olarak görüş bildirmişlerdir. Tıp, hem bir sanat hem de bir bilimdir. Her ikisi de bir madalyonun iki yüzü gibi birbirine bağlıdır ve bu iki farklı erdemden tıbbi soyutlamamak gerekir. Tıbbın önemi, bir insanın bedenini, zihnini ve ruhunu ele almak zorunda olmasıdır. Nitelikli bir tıp hekimi olmanın temel şartı, yeterli bilimsel bilgiye sahip iyi bir sanatçı olmaktır. Ne sadece bilimsel bilgi ne de tek başına sanat hastayı iyileştirmeye yetmez (1).

“İnsanlar arasında büyük farklılıklar olmasa tıp bir sanat yerine bilim olabilirdi.”
William Osler

Tıp; insanlığı hastalık bağlamında anlama sanatıdır. Yani sadece patolojik durumu tanımak veya teşhis etmek değil, bir kişinin hastalığının kendi çevresi, yapısı ve kişiliğinin bir ürünü olduğunun görülmesidir. Tıp; tarihinin, etik bilimcinin, sosyoloğun, antropoloğun, yazar ve ressamın mercekleleriyle ilaç araştırarak, insan durumunun, acısının, kişiliğinin ve sorumluluklarının doğası hakkında hastalıkta ve sağlıkta fikir sahibi olur. Bu bilgiler hem hevesli klinisyen hem de bir gün hasta olacak ve tıbbi bakım arayan herkes için değerlidir.

Yıl 2002-2004 tıp fakültesini kazanma sevincini yaşadığım ilk yıllar, bir sanatçı tarafından yapılan bir türkünün sözleri şöyleydi;
“İnadık doktorlara öyle böyle dediler, güvendik doktorlara öyle böyle dediler, ayrılık defterini elimize verdiler, ölümün defterini elimize verdiler, doktorlar da bilir mi ciğerin acısını, doktorlar da ne bilir ciğerin acısını”.
O dönemde bu şarkının ne sözlerini duymak istedim ne de anlam vermek istedim. Mezuniyet sonrası meslek hayatımın onuncu yılında, tıp eğitimi doktorasının ilk yıllarında öğrenciyi toplumu anlamaya başladığım ilk günlerde İTÜ Konservatuar mezunu ve üzerine halk müziğinde beşeri bilimler doktorası yapmış bir

sanatçının neden böyle söylediğine anlam vermeye çalışınca çok büyük kavramla karşılaştım.
TIBBİ BEŞERİ BİLİMLER.....

Tıbbi beşeri bilimler, sağlık eğitiminden hizmet sunumuna kadar her alanda, modern tıp uygulamalarının iyileştirici etkisi olduğuna dikkat çekmektedir. Tıbbi beşeri bilimler, öğrencisini daha insancıl (yardımsever, sempatik ve insan refahı için endişelenen bireyler) yapmaktadır. Bu bağlamda bu yazıda beşeri bilimlerin Dünya’da ve Türkiye’deki gelişiminden bahsedilecek, tıp eğitimine ve sağlık hizmet sunumuna etkisi irdelenecektir İçeriğin daha iyi anlaşılabilmesi için Tıbbi Beşeri Bilimler Nedir? Neden Tıbbi Beşeri Bilimler? Tıbbi Beşeri Bilimler Hangi Disiplinin Görevi, Kim? Tıbbi Beşeri Bilimler Tıp Eğitim Programının Neresinde? ve Ne Zaman olmalı? Tıp Eğitimine Nasıl Entegre Edilebilir? sorularının cevapları 5N1K düzeninde sunulacaktır.

I. Tıbbi Beşeri Bilimler Nedir?

Tıbbi beşeri bilimlerin ne olduğunu anlamlandırabilmek için öncelikle beşeri bilimlerin tanımını yapabilmemiz gerekir. Beşeri bilimler (Humanities) oldukça geniş bir anlamı olan, sosyal bilimlerin insanı konu alan bilimlerden çıkarıldığı büyük oranda çözümsel veya eleştirel yöntemler kullanarak insan tecrübelerini, yaşantısını inceleyen disiplinlerdir. Genellikle insan deneyimlerinin gündelik yaşantı ve pratik deneyimle bağımlı

koparan teorileştirme türü olarak söylenebilir. Beşeri bilimlerle ilişkili disiplinler; antik ve çağdaş diller, retorik (etkili konuşma bilimi) edebiyat, etik, tarih, felsefe, teoloji (tanrı bilimi), din, güzel sanatlar (görsel sanatlar, müzik), hermenötik bilimi (tefsir etme bilimi), sosyoloji gibi ana dallardır. Beşeri bilimlere yardımcı diğer alanlar ise; antropoloji, iletişim, alan çalışmaları ve kültürel çalışmalardır. Aslında yardımcı dallar incelendiğinde tanımda bahsedildiği gibi beşeri bilimler, sosyal alanlardan tam olarak ayrılamıyor (2) (3) (4). Tıbbi beşeri bilimler ise beşeri bilimlerin tıbbın her alanına özellikle tıp eğitimine yansıtılmasını içeren birçok disiplinin birlikte katkı sağlayacağı bir alandır (4). Bu süreç, öğrencilerin ve hekimlerin değerlerini, toplumsal olaylara bakış açısını ve hasta-hekim ve hekim-sağlık personeli arasındaki iletişim becerilerini, bilgi kaynaklarını, bilgi paylaşımını daha da kolaylaştırabiliyor (2).

UK Tıbbi Beşeri Bilimler Derneği, tıbbi beşeri bilimleri “ tıbbın insan tarafı ile ilgili tıbbi uygulama, eğitim ve araştırma yönlerini içeren, interdisipliner bir bilim alanı “ olarak tanımlarken,

Evans “ insan hayatının tüm karmaşıklığını, farklılığını ve belirsizliğini, çok geniş bir tuvale çizilmiş resim olarak görme sanatıdır “ der (19). Ulusal ÇEP 2014’ te ise “sağlık süreçleri ve tıbbi uygulamalara temel teşkil eden bilimler, temel bilimler ve klinik bilimler yanı sıra, sosyal bilimler ve insan bilimleri / beşeri bilimlerdir “ olarak yer almaktadır.

II. Neden Tıbbi Beşeri Bilimler?

Tıbbi beşeri bilimler kavramı öncesinde; insanın yapısını, davranışlarını ve tabiatını sadece tıbbi terimlerle açıklama eğilimi bulunmaktaydı. Bu eğilim modern yaşamın bir ürünü olmakla birlikte bu konuya dikkat çekilmesi ve bu konudaki ilk çalışmalar

1950’lere dayanır. 1950’li yıllarda Parson’s bu eğilimi, ‘medikalizasyon’ (tıbbileştirme) olarak ilk kavramlaştıran kişi olmuştur (5) (6).

Bu eğilimde günlük yaşamla ilgili konular, insan davranışları gibi birçok durumun nedeni; etik, örf-adet ve psikososyal davranıştan çok biyoloji ve patolojiye indirgenmektedir. Bu eğilimde hasta, hekim tarafından medikalize edilir. Bunun sonucunda ise hasta-hekim ilişkisi standardize edilmiş ve tedavi süreci hekim merkezli hale gelmiş olur. Kısaca hastadan çok hastalığa odaklanılmış olur. Bu durum ‘Biyomedikal Model ‘ olarak adlandırılır (5) (7). Psikiyatrist George Engel 1977’de biyomedikal modelin eksikliği ‘hastayı ve onun özelliklerini bütüncül bir insan varlığı gibi görmemesi’ şeklinde ortaya koyarak bu eksikliğin giderilmesi anlamına gelen “Biyopsikososyal Model”i tanımlamıştır (5) (7).

Biyopsikososyal modelde; tıp, sadece hasta ya da hastalığı değerlendirerek tuvale çizilmiş resmin bir bölümünü görmek ya da bir şarkının sadece nakaratını dinlemek değil, tuvale çizilmiş resmin bütünüdür ve şarkının tamamını dinleyerek bütüncül ilgilene sanatı olan “tıbbi beşeri bilim” savunulmaktadır.

Tıbbın insan tarafı ile ilgili uygulama, eğitim ve araştırma yönlerini içeren interdisipliner bir araştırma ve nispeten yeni bir bilim alanı olarak nitelenen “tıbbi beşeri bilimler”, biyopsikososyal modelin artılarını ortaya koyarak ve medikalizasyon eğiliminden biyopsikososyal modele geçiş gerekliliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Tıbbi beşeri bilimlerin en dikkat çekici özelliği nitelikli hekim yetiştirmede biyopsikososyal modeli esas almasıdır bu da hastayla ilgilenirken tıbbi bilgisini kullanması yanında kendi değerlerini ve hastasının sorunlarını, yaşamını algılayışını değerlendirebilecek duyarlılığa sahip hekim yetişmesini sağlar.

Hasta – hekim ilişkisinin ve iletişiminin niteliği hekim açısından olduğu kadar hasta açısından da çok önemlidir. Hastalar genellikle tedavinin yeterliliğini, hekimin tıbbi bilgisini dikkate almadan, muayene esnasındaki ilişkiden değerlendirirler (8). Yapılan çalışmalar, insanların tıbbi bakım ve tedavide hekimin davranışlarının güler yüzlü, yumuşak, sevecen, her şeyi açıklayıcı yani iletişiminin iyi olmasına önem verdiklerini ortaya koymuştur (9). Hasta ile hekim arasında olumsuz bir ilişki kurulması sonucunda tatmin olmayan hastaların tıbbi hizmetlerden yararlanma olasılığının azaldığı (10) ya da daha fazla klinik hizmet alarak sık hekim değiştirme olasılığının arttığı bunun

sonucu olarak sağlık hizmetlerini gereksiz meşgul edebildiği görülmüştür. Bu sorun tıbbi beşeri bilimler esasına göre nitelikli hekimler yetiştirilmek suretiyle çözülebilir.

Dünyadaki birçok tıp fakültesi; felsefe, etik, edebiyat, tiyatro ve sanat gibi disiplinler aracılığıyla tıp eğitim programına beşeri bilimler eğitim çalışmalarını entegre etmiştir. Aynı zamanda tıp eğitiminde herhangi bir öğrenme etkinliğinin, öğrencilerin becerileri, bilgi ya da tutumları gibi somut ve ölçülebilir yetkinliklerin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Tıp eğitimindeki bu eğilim, çıkıya dayalı eğitimi benimseyen ABD, Kanada ve Avrupa gibi tıp eğitiminde ilerlemiş

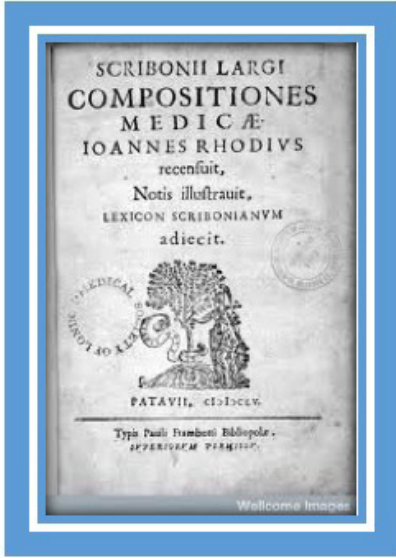

ülkelerin genel odak noktası ile uyumludur. Ancak tıp eğitiminde beşeri bilimler söz konusu olduğunda, ölçülebilir öğrenme çıktıları arayışı, beşeri bilimlerdeki genel yaklaşımla kolayca uyumlu olmayabilir. Bununla birlikte, tıp eğitim programında insanlığın ne derece iyi hekimler tarafından doldurulduğuna kesin olarak bakmak çok zor. Böyle bir etki için ampirik kanıtlar üretmeye yönelik girişimler yapılmaya değer mi? Sonuçta, tıp eğitimine beşeri bilimleri dahil

etmenin amacı gerçekten ölçülebilir sonuçlar elde etmek olmayabilir (11).

Hastalar kendi rahatsızlıklarını detayları ile bilir, hekimler ise hastalığın bilimsel sürecini bilir. Bu iki farklı bilgi onların farklı açıdan baktıklarını ve onları aynı görüş açısında buluşturmanın oldukça zor olduğunu gösterir. Hasta hekim görüşmesinin başarı ile sonlanması için, öznel durumunu aynı algılaması gerekir. Hastaların nasıl hastalandıkları, nasıl ve ne kadar zamanda

iyileştikleri yaşamlarındaki birçok koşuldandır ve olaydan etkilenmektedir. Nitelikli hekimler hastaların nasıl hastalandıklarını, hastaların ve ailelerinin bu koşulda neler yaşadıklarını, neler hissettiklerini anlayabilmelidir. Bu “tıbbın ruhu” olarak adlandırılmaktadır. Tıbbın ruhunun zaman içinde nasıl geliştiğine bakmak istersek karşımıza tıbbi beşeri bilimlerin tarihi çıkmaktadır (2), (12).

Şekil 1 Scribonius Largus'un 'DERMAN' adlı eseri.

III. Tıbbi Beşeri Bilimler Nasıl Gelişti?

Bu sorunun cevabını verirken tıbbi beşeri bilimlerin tarihine bakmak yararlı olacaktır.

Scribonius Largus (60 B.C.E- 14 A.D.)'un yazdığı 'Derman' (On Remedies) tıpta beşeri bilimlerin bahsedildiği ilk yazılı kaynak olarak bilinmektedir. Scribonius Largus 'Derman' (On Remedies) adlı bilimsel yazısında tıbbın doğası (nature of medicine) ve hekimlerin rollerini anlatırken insani duygulara değinmiştir. Bilimsel eserinde hekimlerin belirli niteliklerinden bahsederken;

- Misericordia (compassion) (merhamet)

- Professio (the intention of the oath) (yeminin niyeti, amacı, mesleğin amacı, profesyonallizm)
- Humanitas (kindness to fellow humans) (diğer insanlara karşı nezaket, sevgi) kelimelerini kullanarak hekimlerin insani duygularına dikkat çekmiştir (13).

Bu kelimelerle yüzyıllar önce tıbbi beşeri bilimlere dikkat çekilse de tıp dünyası, ilk olarak tıbbi beşeri bilimler terimini 1948'de ABD'li hekimlerden duydu. Barr "1870 de Almanya'yı laboratuvar bilimlerinde çalışmak için ziyaret eden ABD'li hekimlerin tıp eğitiminde 1910 yılındaki Flexner Raporu gibi bir devrimi başlattığını" iddia ediyor. Flexner Raporundan sonra birçok ABD tıp okullarında bilimsel ve klinik eğitim eksikliğini ortaya koydu ve eğitim programlarına standartlaştırması da dahil olmak üzere bir köklü revizyon önerdi. 1937 yılında Reinke ilk defa acı bir ifadeyle kanayan yaraya parmak basmıştır. Aslında tanımı çok iyi olmasa da ilk defa tıbbi beşeri bilimlere dikkat çekilmiştir (14).

İlk Tıbbi Beşeri Bilimler Anabilim Dalının, tıp fakültesindeki örneği, 1967 yılında ABD Pensilvanya Eyalet Üniversitesi (Pennsylvania State University College of Medicine)'nde açılan Beşeri Bilimler Departmanıdır (13). 1969 yılında "Society for Health and Human Values" tıbbi beşeri bilimler alanında oluşturulan ilk topluluktur. 1973 yılında ABD'de yapılan bir araştırmada ise 40 adet beşeri bilimler programı olduğu belirlenmiştir. 1984 yılında yapılan bir araştırmada ABD tıp fakültelerinde çok sayıda tıbbi beşeri bilimler programlarının olduğu belirtilmiştir. Ancak kurulan anabilim dalı sayısının ise sadece dört olduğu belirtilmiştir (Pennsylvania State University College of Medicine, Wright State University School of Medicine, Southern Illinois University School of Medicine, University of Nebraska School of Medicine) (12).

Avrupa'da tıbbi beşeri bilimler farkındalığı geç olmuştur. UK'de 1993 yılında yayınlanan Genel Tıp Konseyi'nin (GMC) önerilerinde her tıp fakültesinin tıbbi beşeri bilimlere yer vermesi gerektiği belirtilmiştir. 1998 yılında UK'de "Royal Free & University College

Medical School”da “The Center for Medical Humanities” açılmıştır. 2002 yılında UK’de “Association of Medical Humanities (AMH)” kurulmuştur. Avrupa’da ABD’den farklı olarak etiği felsefenin bir parçası olarak kabul eder yani felsefe daha ön plandadır (12).

Türkiye’de 2007 yılında Elçin tarafından yapılan bir çalışmada ise Türkiye’de tıp fakültelerinin eğitim programlarını incelendiğinde Tıbbi Beşeri Bilimler Anabilim Dalının herhangi bir üniversitede bulunmadığı ancak 3 üniversitede (Hacettepe Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi) beşeri bilimler (tezinde insani bilimler olarak bahsetmiştir) eğitim programının uygulandığı görülmüştür (12). Beşeri bilimlerle ilgili bazı üniversitelerde seçmeli ders olarak veya özel eğitim modülleri şeklindeki eğitim programlarına dahil edildiği görülmüştür

IV. Tıbbi Beşeri Bilimleri Kim Öğretecek?

“Tıbbi beşeri bilimleri kim öğretmeli? Bu eğitimden hangi disiplin sorumlu?” sorularının yanıtını ararken başka bir soruyla karşılaşıyoruz. Tıbbi beşeri bilimler multidisipliner mi? interdisipliner mi? öğretilmeli.

Tıbbi beşeri bilimler daha çok interdisipliner bir bilimdir. Katkıda bulunan disiplinlerin diğer disiplinlerin bakış açılarını ve metaforlarını anlamayı, paylaşmayı ve sonuçta beşeri bilim ve fen biliminin tıpla ilgili kavramlarını anlamak için girişimde bulunmayı gerektiren bir bilim dalıdır. UK’de Tıbbi Beşeri Bilimler Derneği’nin kuruluş başvurusunda bu alan interdisipliner bir yapı olarak vurgulanmaktadır. Tıbbi beşeri bilimler, bilimsel tıp kavramının seçmeli ekstrapları olarak değil tıpla entegre olarak değerlendirilmelidir (2).

Evans, omnidisipliner bir yaklaşımdan makalesinde bahsetse de ayrıntılı bilgi vermemiştir (15). Elçin, tıpta insan bilimleri derslerinin, oluşturulan multidisipliner komisyonlar tarafından yürütüldüğünü belirtmektedir. Dersler genelde; klinik tıp bilimleri, etik, felsefe, psikoloji, hukuk alanından eğiticiler tarafından yürütülmektedir (12).

V. Tıbbi Beşeri Bilimler, Tıp Eğitim Programının Neresinde ve Ne Zaman Yer Almalı?

Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Evans, tıbbi beşeri bilimler, UK’de tıp eğitiminin ilk 2 yılında yer alması gerektiğini önermektedir. Bu bütünleştirici yaklaşımda, Genel Tıp Konseyi’nin 1993’te, Yarının Doktorları’nda (Tomorrow’s Doctor) açıkça veya dolaylı olarak öngörülen eğitimsel hedeflere yer verilmesini önermektedir. Önerilen modül ve ders programında, tıbbi pratikte görülen insan boyutunun değerlendirilmesi; tıbbi uygulamada ve araştırmada ortaya çıkan etik konuların hassas bir biçimde farkında olunması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Ayrıca öğrencinin kendi kişisel değerlerinin belirlenmesi, araştırılması ve sürdürülmesi, öğrencinin kendi klinik pratiğini kavramasına ve somutlaşmış insan doğasının gizeminin tanınmasına dayandırılan bir dizi “öğrenme çıktısı”nı desteklemek üzere tasarlanması gerekliliğini belirtmiştir.

Dünya’da tıbbi beşeri bilimler alanında tıp öğrencileri ve dış hekimleri öğrencileri için 1987 yılından itibaren Rochester Üniversitesi Tıp ve Dış hekimliği Fakültesinde uygulanan program yoğun ve ikincil branş sunan örneklerindedir. Tıbbi beşeri bilimler, edebiyat ve diğer beşeri bilimleri vurgulayan, felsefeyi öğretmek için kurulan haftalık iki saatlik konferanslardan oluşan toplam 16 saatlik bir kurs programı şeklinde planlanmıştır. Bu kurs programlarına öğrenciler tarafından gösterilen ilgi sonrası 1991’de “tıpta etik ve hukuk” ve diğeri “tıbbi beşeri bilimler semineri” başlıklı iki ders haline dönüştürülerek seçmeli ders programına eklenmiştir. 1998’de tıp fakültesi eğitim programını baştan yenilemeye başlamıştır. Neredeyse bütün dersler (anatomi, histoloji, biyokimya ve patoloji gibi dersler bile) yerini tıbbi beşeri bilimlere bırakmıştır. Çoğu ders, problem temelli öğrenme ile değiştirilmiştir. Dört yıllık eğitim programının tamamındaki, adı değiştirilmeyen ve ders sayısı azaltılmak yerine artırılan tek ders, tıbbi beşeri bilimler seminerleri olmuştur. Bunun sebebi eski ders formatları gibi öğreten temelli olmaması,

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi

- Bir buluş nasıl yapılır?
- Etkili ve güzel konuşma
- Latin kültürü
- Müzik, dans ve tıp
- Sosyal sorumluluk projesi
- Tıp tarihinde büyükler
- Yapay zeka
- Türkiye'deki tamamlayıcı tıp ve destekleyici tıp
- Sanat ve tıp
- "İnsanlık Onuru" kavramının tıbbi uygulamadaki yeri

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi

- Tıbbiyeli'nin yurtseverliği
- Haydi, sen de bir şeyler yap: uyuşturucu ile savaş
- Şiir sanatı
- Can dostlarımız hayvanlar
- Kültürel mirasımız; İzmir'in müzeleri
- İzmir'in lezzet durakları
- Tıpta ritimler ve dj'liğe giriş
- Psikodrama vasıtasıyla yaşlıyla iletişim
- İyi et pişirme
- "House M.D." Dr. House dizisi ve etik
- Sanat ve psikiyatri
- Arjantin tango öğreniyorum
- Engelleri kaldıralım: görme engelli çocuklar için kitap okuyup kayıt yapıyoruz.

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi

- Yaratıcı drama
- Kanatlıların dünyası
- Müze eğitimi
- Tarih süzgecinde Türk mutfak kültürü
- Yeni başlayanlar için briç
- Olumlu düşünme becerisi
- Sanat eğitimi
- Şiir ve insan
- İşaret dili
- İletişim stratejisi

Şekil 2 Seçilmiş Bazı Tıp fakültelerinde Beşeri Bilimleri İlgilendiren Ders Başlıklarından Örnekler (23) (24) (25)

beşeri bilimlere büyük yer verilmesi, temel ve klinik bilimleri birbirleri içine entegre ederek kullanılan çift helikal modelli bir eğitim programı hazırlanmasıydı (16).

Türkiye'deki örnekleri ise Marmara Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi'dir. Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde, Klinik Uygulamaya Giriş (KUG) programı adıyla 2000 yılında başlanmış, ilk 3 yıl süren ve her yıl 26 haftadan oluşan programda ikinci yıl verilen "Tıpta İnsan" başlığı ile tıbbi beşeri bilimlerin Türkiye'deki ilk ve güzel örneklerindedir (17) (18).

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde "İyi Hekimlik Uygulamaları" programı 2004 yılında başlatılmıştır. Türkiye'de beşeri bilimler alanında yapılan programlı çalışmalara en iyi örneklerden bir tanesidir. İlk üç yılda "tıp ve sanat", "tıp ve tarih" ve "tıp ve insan" başlıkları

ile zorunlu küçük grup çalışmaları yaptıkları ve öğrencilerin bu çalışma sonunda proje ürettiği ve projelerini sözlü sunum ya da poster şeklinde sundukları bir çalışma programıdır (12).

Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde ise Marmara ve Hacettepe Üniversitelerindeki kadar yapılandırılmış bir eğitim programı olmasa da seçmeli derslerini ağırlıklı olarak beşeri bilimler üzerinde yoğunlaştırmıştır.

Bu üç üniversite dışında diğer üniversitelerin eğitim programlarını incelediğimizde, bir programla karşılaşmasak da seçmeli ders başlığı altında birçok üniversitenin beşeri bilimlere (sosyal kavramlara, etik, sanat gibi başlıklara) yer verdiği görülmektedir.

Tıp fakültesindeki öğrencilere insancıl duyguların kazandırılacağı, tıp ve beşeri bilimler ortak ilişkilerinin belirleneceği,

etik ve profesyonel değerlerin tartışılacağı ve kanıt dayalı tıp ile uygulamaların desteklenip zenginleştirilebileceği bir program tasarlanabilir. Bu program tasarlanırken Ulusal Çekirdek Eğitim 2014 (Ulusal ÇEP 2014) ana kaynak olarak kullanılmalıdır.

Tıbbi Beşeri Bilimlerin Felsefi Bir Yönlendirmeye İhtiyacı Var mı?

Son günlerde sağlık alanında ve tıpta, beşeri bilimler; tıp eğitimciler ve akademisyenler arasında kendine geniş yer bulan bir kavram olmuştur. Tıbbi beşeri bilimler; insan deneyimlerinin karmaşıklığı, çeşitliliği ve değişkenliğinin büyük bir tıval üzerinde resim olarak görme isteğidir. Tıbbi beşeri bilimlerin modern tıp anlayışındaki bazı sorulara cevap bulabilmesi için felsefi bir yönlendirmeye ihtiyacı vardır (19).

ABD’de beşeri bilimler etiğin önderliğinde ya da çoğunlukla etik konulardan oluşmaktadır. Avrupa ülkeleri ve diğer ülkelerde ise felsefeyi ön planda tutan ve etikten sadece felsefe içinde bahseden bir yaklaşım görülmektedir (12).

Hekimlerin klinikte karşılaştığı bazı durumlar felsefi soruları akla getirir ve tıp etiği kavramı bu zor sorular sonrasında yer edinebilir. Ancak etik kavramının arkasında daha büyük sorunların saklandığı gerçeğini göz ardı etmemek gerekir. Bunlar filozoflar için metafizik anlamına gelen ‘yaşamın anlamı’dır. Bu iki kavram işitildiğinde korkutucu olsa da tıp ve felsefenin yardımıyla anlamlandırılabilir. Tıbbi beşeri bilimlerin görevi, sadece hasta tedavisi ya da klinik uygulamalarda değil ‘yaşamın anlamı’ kavramına da açıklık getirmektedir.

Tıptaki en göze çarpan metafizik soruların başında, bedenimizin fiziksel durumu ile zihnimizin deneyimleri arasındaki ilişki gelmektedir. Yani basitçe, zihinle beden arasındaki ilişki gelmektedir. İnsanlar hekimlerine ister fiziksel bir sıkıntı, ister psikolojik bir sıkıntı olsun günlük yaşantılarını ve deneyimlerini etkilediği zaman başvurmaktadır. Hekimlerin hastalık hakkındaki deneyimi ve algısı ile hastanın hastalık hakkındaki deneyimi ve algısı genel görüşmeyi ve hizmet

alımını etkileyen en önemli faktörlerdendir. Bu görüşmenin mümkün olabildiğince başarılı geçmesi temel amaçlardandır. Bir rivayete göre hastaların nasıl hastalandıkları, nasıl iyileştiklerini yaşamlarındaki birçok olaydan ve bakış açısından etkilenmektedir. Hekimler hasta ve aileleri ile olan ilişkilerinde buna dikkat etmeli ve bunun en iyi yapılabileceği alanın birinci basamak olduğu göz ardı edilmemelidir (19).

Burada tıbbi beşeri bilimlerin felsefi bir başlangıca ihtiyacı olduğu, felsefi bakış açısının beşeri bilimlerin temelini oluşturduğunu düşüsek de etkileyen ve yönlendiren tek disiplinin felsefe olmadığı söylenebilir.

Sonuç

Sağlık okur-yazarı olmayan bir toplumdan ve o topluma ait hastalıkların dilinden anlamadan, ne bugün ne de gelecekte hızla ilerleyen gelişmiş bir ülkenin saygın ve nitelikli bir hekimi olmak mümkün değildir. Bu nedenle “tıbbi nasıl öğretilim?” sorusu tüm tıp eğitimcilerin güncel konuları arasına girmiştir. Yeni gelişmelerin, hızla ilerleyen teknolojinin tıp eğitimine etkilerini belirlemek üzere araştırmalar yapılmaktadır. Tıp eğitiminin sorumluluklarından biride sağlık alanının medikalizasyonu ile ortaya çıkan sorunlara karşı koymak, toplumun dilinden anlayan insancıl ve nitelikli hekimler yetiştirmektir.

Tıp eğitiminin yoğun bilgi yükü ve uygulanan politikalar sonucunda, tıp fakültesi öğrencisinin giderek mekanikleşen, insancıl özelliklerinden çok şey kaybettiği ve bilgi yüklü duygu yoksunu sağlık uygulayıcısı olmaya başladığı, hastasını dinlemeyen, hastaya ve topluma yabancılaşan bir profesyonel olduğu gözlenmektedir.

Nitelikli hekimler yetiştirirken; bilim hastalığın kendisiyle, nasıl tanı konması gerektiği, etkik olarak neler istenmesi gerektiği ve tedavisiyle ilgilenirken, edebiyat hasta ve yakınları için hastalığın ne anlama geldiğiyle ilgilenir. Yani tıp öğrencisinin “tıp konusunda daha derin düşünmesine” yardımcı olur. Edebiyat ve görsel sanatlar tıbbın zanaat yönünün gelişmesine katkı sağlar. Hastalığın hangi hastada nasıl şekillendiğine ve farklı kişilerde

nasıl algılandığını ortaya çıkarmaya çalışır. Tıp tarihi ise bir tıp öğrencisinin varoluşu anlamasına yardım eder, baş döndürücü bir hızla değişen bir disiplin içinde, tıbbın nerede olduğu, nasıl geliştiği ve geleceğinin ne vaat ettiği ve zorluklarının neler vereceği hakkında bir resim sunarak oryantasyon sağlar. Klinik tıbbın tarihsel olarak sorgulanması etikle başlamış olsa da hastaların toplum içindeki rollerinin tanımlanmasında medikal sosyologlar ve antropologlar yardımcı olmaktadır. Etik, hekimlik uygulamalarına ahlak, hukuk, eşitlik ve faydalı olabilme kavramlarını kazandırır böylece tıbbın kültürel değerleri ile ahlak ilkelerini bilimsel hedeflerle dengelemesi gerekeni bir toplumsal girişim olduğunu hatırlatır. Felsefe, hekimin bir filozof gibi herşeyi sorgulayan ve araştıran rolünü ortaya çıkarırken, din ise hastaların hastalıkları ve iyileşmeleri için başvurdukları dini davranışların anlaşılmasına yardımcı olur. Tıbbi beşeri bilimler, tıp eğitiminde bilim ve teknolojinin tamamlayamadığı insancıl yönü doldurmaktadır (2) (11) (12).

Ousager and Johannessen tarafından 2010 yılında yapılan bir çalışmada tıbbi beşeri bilimlerin meslek uygulamalarındaki etkisini değerlendiren zorlulardan bahsedilmekte ve bu amaçla uzun vadeli çalışmaların yapılması gerektiğini vurgulamaktadır (20). Bu çalışmada tıp eğitimi camiasının bazı üyelerinin, az miktarda beşeri bilimlerle ilgilenmesi bile, tıp öğrencilerinin kişisel ve mesleki gelişimine mümkün olan en geniş anlayışla olumlu katkıda bulunacağı izlenimlerini güçlendirmiş ve sonunda hem tıp öğrencilerine hem de hastalarına fayda sağlayan birey sayısında oldukça artış olduğunu belirtmişlerdir (11). Dolayısıyla tıbbi beşeri bilimlerin, “nitelikli/iyi” (empatik, bütüncül odaklı) hekim yetiştirme amacına ulaşmak için genel bir araç olarak algılanması gerektiğini belirtmişlerdir. Birçok çalışmada “iyi hekim” kolaylıkla tanı ve tedavide bilgileri bir araya getiren ve genel bir model oluşturan şekilde tanımlanmaktadır. Tıbbi beşeri bilimler eğitimi, tıp öğrencilerinin gözlemlerini ve tanıma yeteneklerini güçlendirecek ve sonunda klinik çalışmada doğru kararları verebilecek ve

teşhis edebilecek yeteneklerini güçlendirmiş olacaktır (11).

Tıbbi beşeri bilimlerin iyi hekim yetiştirmede etkisine ilişkin olumlu birçok çalışmaya karşılık kanıt arayan farklı görüşler de mevcuttur. Tıp eğitim programına beşeri bilimlerin entegre edilmesinde halen önemli bir direnç vardır. Bu direnç genellikle kanıta dayalı tıp uygulayıcıları tarafından gösterilmektedir. Sanatçılar ve beşeri bilim akademisyenleri bu kadar dar kalıplı bir paradigmada çalışmaya alışık değillerdir ve beşeri bilimleri tıba katmak için çok güçlü kanıtlara sahip değillerdir. Eğitim programı planlayıcılarına göre diğer bir zorluk ise, beşeri bilimleri ve tıbbi nasıl bir araya getireceği konusudur (13) (14). Tıbbi beşeri bilimlerin tıp eğitimine katkısı ile ilgili kanıt görmek isteyen eğiticiler kanıta dayalı yapılan kendi uygulamalarında da çatlakların olduğunu göz ardı etmektedirler (20).

Birçok tıp fakültesinde öğrencilere kazandırılmak istenen insani değerler tıp etiği dersinde verilmeye çalışılmaktadır ancak beşeri bilimlerin sadece bir dalı olan etik dersleri bunun için yetersiz kalmaktadır. Hastasının yaşamını ve sorunlarını onun değerleri ve bakış açısıyla görebilen, hastasıyla bireysel olarak ilgilenirken ona etik duyarlılık, iç görü ve anlayışla yaklaşan, bilgisiyle hastasını en iyi tedavi seçeneklerini sunarken hastasını anlayabilen ‘nitelikli hekimler’ yetiştirmek için tıbbi beşeri bilimler tüm tıp fakülteleri programlarına dahil edilmelidir.

Tıbbi beşeri bilimlerin ülkemizdeki ve dünya üniversitelerindeki örnekleri incelendiğinde öğrencinin hasta ile karşılaşmadan önce tıbbi beşeri bilimler ile karşılaşması gerektiği görülmektedir. Bu dönem Türkiye’de söz konusu karşılaşma 6 yıllık tıp eğitim sürecinin ilk 3 yılına tekabül etmektedir. Üniversiteler kendi fiziki yapısına ve öğretim görevlisi kadrosuna göre bu programın saatini ve öğretim sürecini planlamalıdır. Öncelikle emek yoğun bir süreç olduğu için eğitici ihtiyacının gönüllük esasına göre belirlenmesi ve eğitim programı başlamadan önce eğiticilerin bir eğitim sürecine tabi tutulmaları gerekmektedir. Tıbbi beşeri bilimler eğitici programı, etkili ve

başarılı bir hekim olmaya ihtiyaç duyan, temel insani değerlerini belirlemeyi amaçlayan bir dizi interaktif konferans ve tartışma şeklinde düzenlenebilir. Böylelikle eğiticiler tıp ile ilgili güncel olayları daha iyi takip edebilir, kültür ve sanatın tıbbi etkisini anlayabilirler. Eğiticilerin farklı disiplinlerden olması tartışmaları zenginleştirir ve birbirlerinin bakış açısını geliştirebilir. Tıbbi beşeri bilimler içerisinde öğrendiklerini başkalarına aktarabilir ve kendilerini kutunun dışın da düşünmeye ve bir ömür boyu öğrenmeye adayabilirler.

Sonuç olarak, günümüzde hekimlerin hastalıklar karşısında daha az çaresiz olduğu ancak hastaların çare bulma çabalarını çoğu kez duymadıkları kısacası güçlü olmalarına rağmen etraflarına karşı sağır oldukları söylenebilir. Bu nedenle insancıl yönü de olan bir eğitim belki tedavisi olmayan (olamayan) bir hastayı iyileştiremez ama hekimi hasta karşısında daha donanımlı hissettirir. Yani tıbbi beşeri bilimler hekimlerin sağırlığını giderip, daha donanımlı hale getirebilir.

Kaynakça

1. Panda, S. C. (2006). *Medicine: Science or Art?* Mens Sana Monogr., 127-138.
2. Arnott, R. (2001). Proposal for an academic Association for Medical Humanities. *Medical humanities* , 104-105.
3. VİKİPEDİ ÖZGÜR ANSİKLOPEDİ. (2016, Ekim). https://tr.wikipedia.org/wiki/Be%C5%9Feri_bilimler: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ana_Sayfa adresinden alındı.
4. AKTURA, B. (2010). *Tıpta İnsan Bilimleri*. <http://www.istanbul.edu.tr/itf/halksagligi/Tiptainsanbilimleri.ppt>. adresinden alındı.
5. Yeşim UNCU, M. A. (2004). *Sağlığa Biyopsikososyal Yaklaşım. AİLE DOKTORLARI İÇİN KURS NOTLARI* (s. 73-79). içinde Ankara: Sağlık Bakanlığı.
6. SEZGİN, D. (2013). *Tıbbileştirme* . Toraks

Bülteni, 27-29.

7. Lieberman J, S. M. (1995). *Practicing Biopsychosocial Medicine*. D. Rakel içinde, *Textbook of Family Practice* (s. 55-61). Philadelphia.
8. Ben-Sira, Z. (1976). The function of the professional's affective behavior in client satisfaction: a revised approach to social interaction theory. *Journal of Health and Social Behavior* , 3-11.
9. Scarpaci J, L. (1988). Help-Seeking Behavior, Use, And Satisfaction Among Frequent Primary Care Users In Santiago De Chile. *Journal Of Health And Social Behavior*, 199-213.
10. Ross, C. E., R.S.D. (1982). Returning To The Doctor: The Effect Of Client Characteristics, Type Of Practice, And Experiences With Care. *Journal of Health and Social Behavior*, 119-131.
11. Ousager, J. J., H. J. (2010). "Humanities in undergraduate medical education: a literature review." *Academic Medicine*, 988-998.
12. ELÇİN, M. (2007). *Tıpta İnsan Bilimleri Programlarının Geliştirilmesine İlişkin Görüşler*. Ankara, Türkiye: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Yüksek Lisans Programı.
13. Boudreau, J. D., A.F. (2015). "The humanities in medical education: ways of knowing, doing and being." *Journal of Medical Humanities*, 321-336.
14. Bleakley, A. (2015). Where do the medical humanities come from and where are they going?. A. Bleakley içinde, *Medical Humanities and medical education: how the medical humanities can shape better doctors*. (s. 12-39). New York: Routledge.

15. Evans, H. M., M.J. (2004). Should medical humanities be a multidisciplinary or an interdisciplinary study? *Medical Humanities*, 1-4.
16. Spike, J. P. (2003). Developing a Medical Humanities Concentration In The Medical Curriculum At The University Of Rochester School Of Medicine And Dentistry, Rochester, New York, USA. *Academic Medicine*, 983-986.
17. Mehmet Ali Gülpınar, M. A., İ.U. (2009). "A course, 'The Human in Medicine', as an example of a preclinical medical humanities program: a summary of 7 years." . *Medical teacher*, 469-476.
18. Pemra C. Ünalın, S. K. , S.Ç., A.U.,M.A.,Ö.S., M.A.G. (2006). "Temel Hekimlik Uygulamalarının Öğretilmesi İçin Bir Program Modeli: Klinik Uygulamalara Giriş. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 10-16.
19. Evans, M. (2002). *Medicine, philosophy, and the medical humanities*. . *Br J Gen Pract*, 447-449.
20. Bleakley, A. (2015). Evaluating the impact of medical humanities provision. A. Bleakley içinde, *Medical humanities and medical education: how the medical humanities can shape better doctors*. (s. 206-228). New York: Routledge.
21. Selim ALTAN, S. R., S.Ç. (2013). *Tıp Fakültesi Klinik Öncesi Eğitim Almakta Olan Öğrencilerin Tıp Etiği Konusundaki Bilgi Düzeyler*. *Fırat Tıp Dergisi*, 109-116.
22. Martyn Evans, D. G. (2001). A renaissance for the 'sense of wonder'? *Med Ethics: Medical Humanities*, 27.
23. EÜTF. (2016, 12 15). Özel Çalışma Modülü. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi: <https://okm.med.ege.edu.tr/e-ogrenme/> adresinden alındı.
24. İÜTF. (2017, 02 20). Seçmeli Dersler. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi: <http://istanbultip.istanbul.edu.tr/ogrenci/wp-content/uploads/2014/08/D%C3%B6nem-1-2-3-Se%C3%A7meli-Ders-Tan%C4%B1t%C4%B1m-Kitap%C3%A7%C4%B1%C4%9F%C4%B1.pdf> adresinden alındı.
25. AÜTF. (2017, 01 05). Seçmeli Dersler. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Seçmeli Dersler: <http://www.medicine.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/31/2013/06/2016-2017-secmeli-dersler.pdf> adresinden alındı.